

POBRESA I DEMOCRÀCIA

JOAQUIM PERRAMON

*Grup d'Investigació en Anàlisi Financera i de la Incertesa
(IAFI)-Universitat de Barcelona*

L'antídot contra la pobresa és la democràcia, entesa no solament com un sistema formal amb unes eleccions lliures, sinó tota una cultura en què la participació és essencial. Aquesta és la tesi d'Amartya Sen, economista i filòsof, i que es considera la principal contribució teòrica a l'anàlisi d'aquest fenomen. L'any 2004, Amartya Sen dedicà el breu discurs d'investidura com a doctor honoris causa a la Universitat Rovira i Virgili al debat públic com a vehicle del canvi social i el progrés econòmic.

Per exemple, Uruguai, sense ser cap potència econòmica, té la renda per càpita més elevada dels països d'Amèrica de parla hispana. La percepció de corrupció és molt baixa (Transparència Internacional *dixit*); l'índex de desenvolupament humà (IDH) és molt elevat (Nacions Unides); és el país llatinoamericà (juntament amb Costa Rica) amb la distribució d'ingressos més equitativa; l'esperança de vida és alta; és un dels països més verds del món seguint Finlàndia, Islàndia i Noruega i ocupa la novena posició (informe de la revista *Reader's Digest*); és el país més pacífic d'Amèrica Llatina (Corporació Latinobarómetro); és un dels països més segurs del món i el que més d'Iberoamèrica (revista *International Living*). En l'educació pública uruguaiana, el laïcisme, la gratuïtat i l'obligatorietat són principis fona-

mentals. La taxa d'alfabetització, prop del 98 % és la més alta d'Amèrica Llatina, més que Cuba. Per proper, sembla un bon exemple per il·lustrar la tesi d'Amartya Sen.

La segona contribució des del camp de l'economia a l'estudi a la pobresa que voldria destacar és la dels premis Nobel de l'any 2019: Abhijit Banerjee, Esther Duflo i Michael Kremer. El comitè dels premis va destacar com a principal contribució dels distingits la promoció de l'enfocament experimental a la lluita contra la pobresa.

Més que un resultat, una tesi, es premià l'enfoc experimental (metodologia) per tal com ha suposat un canvi de paradigma dins del camp del desenvolupament econòmic. Ho explicà perfectament Mònica Martínez-Bravo en una conferència a la Societat Catalana d'Economia de l'Institut d'Estudis Catalans el 27 de gener de 2020, titulada *Premi Nobel per a la lluita contra la pobresa amb rigor científic*.

Mònica Martínez-Bravo procedeix d'una família modesta que vivia al barri de la Prosperitat de Barcelona. Va estudiar a la Universitat Pompeu Fabra i obtingué una beca per estudiar al MIT. Allà, els tres guardonats amb el premi Nobel foren professors seus a l'assignatura Desenvolupament Econòmic, i Abhijit Banerjee fou el director de la seva tesi doctoral.

Martínez-Bravo posà exemples d'aquests experiments en molts àmbits: l'educació, la salut, l'agricultura, la governança... Regalar llibres de text als escolars de Kènia millora l'aprenentatge?; i motivar els professors?; i els programes de salut?; i millorar la informació dels votants?... Aquestes són metodologies útils per al disseny i avaluació de polítiques públiques, però alerta!: que funcionin en un país no significa necessàriament que hagin de funcionar bé en un altre.

En tot cas, perquè es puguin dissenyar i avaluar polítiques públiques es requereix un marc institucional que obliui l'Administració. A Espanya, per exemple, tot i estant

entre els països desenvolupats, hi ha molt poca tradició d'avaluar, la intervenció econòmica de l'Administració s'ha limitat molts anys a comprovar l'existència de pressupost per fer una despesa i la seva execució i comptabilització, mentre que sobre l'interès i l'eficiència d'aquella despesa s'ha vestit el ninot.

Tanmateix la recomanació de l'OCDE i la tendència actual és cap a l'avaluació de les polítiques públiques. La Llei 27/2022, de 20 de desembre, d'institucionalització de l'avaluació de polítiques a l'Administració General de l'Estat, és ben recent, com es pot comprovar. Catalunya s'havia avançat a definir un marc, però també fa poc temps. Es tracta de canvis molt positius però que s'han de posar en pràctica.

En el cas de la pobresa, cal dir que està relacionada amb l'eficiència de tot el sistema. Podem avaluar una determinada política pública destinada, per exemple, a l'escolarització dels nens pobres, però la pobresa també té a veure amb l'especulació urbanística (qui avalua el compliment de l'article 47 de la Constitució Espanyola¹, o amb l'abocament de recursos per salvar el sistema bancari).

En un article a la revista *Nada es gratis* titulat «El pozo sin fondo del AVE» (2014), l'investigador en economia Gerard Llobet analitzava la despesa en l'AVE fent un símil d'avaluació econòmica. Les conclusions eren: 1. L'AVE no és rendible; 2. L'AVE no és socialment beneficiós; 3. No té cap sentit acabar les línies en construcció; 4. En altres països hi ha línies d'alta velocitat, però abans de construir-les s'ha avaluat la inversió; 5. No hi ha cap evidència

1. Art. 47. Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics han de promoure les condicions necessàries i han d'establir les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, i han de regular la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació. La comunitat participarà en les plusvàlues que generi l'acció urbanística dels ens públics.

que l'AVE ajudi al desenvolupament de la zona que comunica (de fet, actualment del que sí que hi ha evidència és que l'AVE ha contribuït al problema de l'Espanya buidada que no afecta el món rural, que ja estava buit fa molts anys, sinó les capitals de província), i 6. L'AVE també contamina. Tot plegat, es preguntava l'autor: «En què pensen els votants?». La resposta es troba en el sistema electoral i en el pes que es dona a determinats territoris.

També cal esmentar, en relació directament amb la pobresa, que l'Administració de vegades es desentén dels problemes. Per exemple, fa molts anys que hi ha màfies que fan una distribució logística de pobres en carrers cèntrics, a l'entrada de supermercats,² i continua l'establiment de barraques. Ara són al parc de serralada de Marina.

Aquests són exemples que l'avaluació de les polítiques públiques, en primer lloc, està per fer, està bé que hi hagi avanços, però no és un tema ni resolt ni neutre. Perquè funcioni, tornem a la fórmula del filòsof Amartya Sen: si el sistema democràtic funciona de veritat, si no és purament formal, llavors tot funciona.

Encara que m'hagi referit bàsicament a Espanya, aquestes idees són extrapolables a altres països. El problema no és en els recursos, sinó en la distribució que se'n fa, i la distribució depèn de la democràcia real i efectiva.

Actualment, en els països més desenvolupats, es planteja la política de la renda bàsica en relació amb la pobresa. Per situar el problema voldria començar amb una referència a John Maynard Keynes i la seva famosa conferència *Les possibilitats econòmiques dels nostres nets* (1930) en què ja feia referència a l'extraordinari creixement de la productivitat, que havia de comportar a la llarga un canvi en les condicions de treball i vida general. Keynes afirmava: «El

2. Vegeu, per exemple, <http://www.abc.es/20110424/sociedad/abci-mafia-mendicidad-201104240034.html> [Consulta: 7 de desembre de 2023].

problema econòmic no seria el problema permanent de la raça humana». S'eliminaria la pobresa. I hi posava tres condicions: la possibilitat de contenir el creixement demogràfic, la confiança en el progrés científic i la capacitat d'evitar guerres i conflictes civils.

Aquesta conferència va ser actualitzada per Andreu Mas-Colell en el seu discurs de recepció com a acadèmic de Reial Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques amb el títol *Keynes, sus nietos y los nuestros* (2009). Mas-Colell considera que sí, que en cent anys a partir del seu discurs es pot erradicar la pobresa, ampliant les condicions de Keynes amb unes consideracions sobre el medi ambient. A més, fa un exercici de prospectiva en relació a les adaptacions socials. El concepte de *treball* (horari, lloc on es treballa...) canviarà en un sentit flexibilitzador. No creu, com Keynes, que s'arribi a una jornada de tres hores, no perquè no sigui materialment possible, sinó perquè no hi haurà voluntat per part dels treballadors, que trobaran el treball interessant i perquè també hi haurà una dedicació molt important a la formació continuada. També es mostrava convençut que hi hauria activitats de treball intensiu, com, per exemple, la interpretació musical.

Però, en suma, Andreu Mas-Colell considerava que efectivament «el problema econòmic no serà el problema permanent de la raça humana». Així doncs, des del punt de vista dels recursos, la renda bàsica, globalitzada, a més, serà possible. I altre cop arribem a Amartya Sen: la condició és que hi hagi democràcia, és a dir, la distribució.

I en el supòsit que s'arribi a implementar la renda bàsica, caldria també fer algun matis, tal com Andreu Mas-Colell feia respecte del discurs de Keynes. Joseph Stiglitz, per exemple, està en contra que la renda bàsica sigui incondicional, és a dir, que la persona receptora no hagi de presentar cap requisit econòmic o social per rebre-la més enllà de tenir la ciutadania o la residència acreditada. Stiglitz considera que

el treball dignifica i que en la societat actual es poden trobar moltíssimes tasques a fer. Hi ha treballs socials, ambientals, rebre formació continuada...

Jo estic molt d'acord amb Stiglitz. Fa anys, una mestra del barri de la Mina va preguntar a un nen què volia ser de gran, amb la intenció de demostrar a l'infant, aprofitant la seva resposta, la utilitat i necessitat d'aprendre els números. La resposta del nen és que ell de gran volia ser *pirmi*. El *pirmi* era la subvenció de pobresa que rebien els pares, i ell de gran simplement volia rebre aquesta mateixa subvenció. A part de l'anècdota, hi ha molts nens arreu del món que de grans volen ser *pirmi*.

En aquests moments, la Generalitat de Catalunya té engegat un pla pilot de renda bàsica universal en què participen unes 10.000 persones. D'aquestes, unes 5.000 rebran l'assignació monetària del pla pilot i participaran en actuacions d'avaluació, i les altres 5.000 podran participar en actuacions d'avaluació, com ara contestar enquestes. M'imagino que es tracta d'una avaluació en línia amb la metodologia abans esmentada.

Keynes considerava que, superat el problema de la pobresa, les persones es dedicarien a conrear l'esperit i la cultura. Andreu Mas-Colell no era tant optimista i jo veig que al nen del *pirmi* no hi havia mestra que el motivés.

A mi m'estava bé el propòsit de la Constitució (art. 35), en què es diu que «tots els espanyols tenen el deure de treballar i el dret al treball, a la lliure elecció de professió o ofici, a la promoció a través del treball i a una remuneració suficient per tal de satisfer les seves necessitats i les de la seva família sense que en cap cas es pugui fer discriminació per raó de sexe». Tanmateix, com tants altres propòsits de la Constitució, ni s'ha complert, ni tampoc sembla que l'incompliment hagi preocupat gens els polítics ni institucions com el Tribunal Constitucional. Les despeses de l'AVE han tingut més prioritat i no ha passat res.

També la Constitució (art. 27) diu que «l'educació tindrà com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals». Doncs que ho tinguin molt present els avaluadors. No cal ser derrotista, però si d'una banda penso que ens hem de felicitar que una noia del barri de la Prosperitat arribi a doctorar-se al MIT –fantàstic senyal que la democràcia funciona–, també crec que l'infant del *pirmi* ens ha de preocupar. Quins interessos polítics pot tenir el nen de gran? Quin respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals pot tenir? L'avaluació del pla pilot de renda bàsica ho tindrà en consideració?

Cal fer notar també que, cada cop més, en aquesta societat de la informació en què vivim, els poders públics tenen tendència a l'autobombo. La informació està esbiaixada, i també hi ha molta corrupció. No hi ha un sistema democràtic (de debò) assegurat i aquesta és la clau per eliminar la pobresa.